

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยมีความจำเป็นที่จะต้องมีการทบทวนแนวความคิดต่างๆ ที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีลักษณะเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาต่อไป

ตารางที่ 3.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อกำหนดรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวความคิด	อภิปราย
แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน	
- ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน	
โดย Jones	แนวความคิดที่มีความสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นของ Chorley และ Haggett Tietze , องค์การสหประชาชาติ , Doxiasdis องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับทั้งทางด้านภาษาพศิริชและสังคม
Chorley และ Haggett	
Brock และ Webb	
Tietze	
องค์การสหประชาชาติ	
Doxiasdis	
องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ฯ	
Dansereau	
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน	
โดย วิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล	เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่าง ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถวิเคราะห์ การตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกของชุมชนได้อย่างดี
- การตั้งถิ่นฐานรูปแบบต่าง ๆ	
โดย ฉัตรชัย พงษ์ประยูร	การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสอดคล้องกับแนวความคิดทางด้านการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม และการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม ทั้งทางแม่น้ำ ลำคลอง และถนน

ตารางที่ 3.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (ต่อ)

แนวความคิด	อภิปราย
แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน (ต่อ)	
- ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย โดย ดวงจันทร์ อาภาวัชรุต์	ความเชื่อการเลือกตั้งของพื้นที่ศึกษาเกิดจากแม่น้ำ และที่ราบ เพื่อการเพาะปลูก
แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนาการและพัฒนาการ	
- วิวัฒนาการของเมือง โดย Lewis Keeble	สามารถนำแนวความคิดมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ศึกษาโดยปรับเปลี่ยนจากระดับเมืองมาเป็นระดับชุมชน
- ปัจจัยการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเมือง โดย มนัส พงศ์ทัด	ปัจจัยหลักๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ศึกษาคือการคมนาคมและเข้าถึง
แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน และชุมชนริมแม่น้ำ	
- ความหมายของชุมชน โดย New standard American English – Thai พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา Poplin	Poplin สามารถอธิบายความหมายของชุมชนในลักษณะหน่วยของคืนที่อยู่, การจัดการทางสังคม และหน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดที่เหมาะสมกับการศึกษา
- ความหมายและองค์ประกอบของชุมชนริมแม่น้ำ โดย สุเมธ ชุมสาย ณ อุยอุญา เกิดศักดิ์ เทชะกิจชาร	องค์ประกอบที่กล่าวถึงจะเป็นไปในลักษณะภาพรวมของชุมชนเป็นส่วนใหญ่
แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	
- ความหมายของวัฒนธรรม โดย พระยาอนุมานราชอน อมรา พงศ์พาพิชญ์	วัฒนธรรมทางวัฒนธรรม และวัฒนธรรมทางจิตใจคือสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นไม่ใช่สัญชาติญาณ

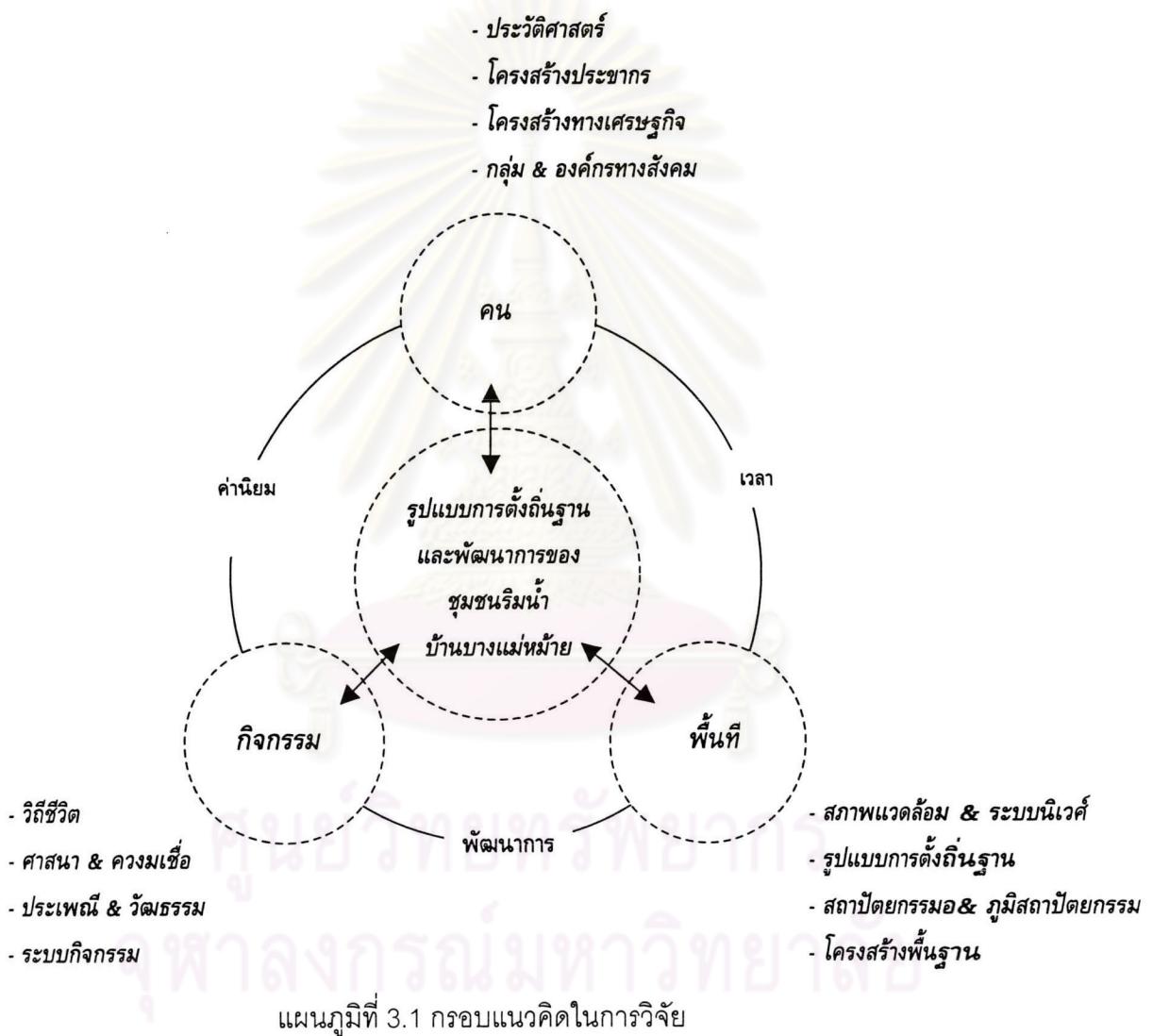
ตารางที่ 3.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อกำหนดรอบแนวคิดในการวิจัย (ต่อ)

แนวความคิด	อภิปราย
แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม (ต่อ)	
- การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม โดย Raymond Williams Franz Boas อมรา พงศ์พิชญ์	การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรมที่ดีควรมีการปรับวัฒนธรรมให้เข้าหากันอย่างกลมกลืน ซึ่งจะไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป
- การจำกัดแนวความคิดของวัฒนธรรม โดย Amos Rapoport	วัฒนธรรมค่อนข้างมีความเป็นนามธรรม และมีความหมายที่กว้างมาก
แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของทัศน์	
โดย Amos Rapoport	Amos Rapoport ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งที่มีความละเอียดทั้งทางด้าน กิจกรรม เวลา สถานที่ ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต และการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ ซึ่งเนมาระกับการทำศึกษาพื้นที่ชุมชนโดยละเอียด
แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชุมชน	
โดย Garnham Kevin Lynch	Garnham ให้แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ในลักษณะที่ครอบคลุมทั้งทางด้านกายภาพ และวัฒนธรรม ในส่วนของ Kevin Lynch วิเคราะห์เอกลักษณ์ทางด้านจินตภาพที่เกิดจากสภาพทางกายภาพเป็นหลัก

ที่มา : จากการวิเคราะห์ในบทที่ 2

จากการทบทวนแนวความคิดต่างๆ ในข้างต้น เห็นได้ว่ามีแนวความคิดหลากหลายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาในครั้งนี้ได้ โดยใช้แนวความคิดหลักเป็นฐานของรอบและแนวความคิดอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องมาประกอบกัน ซึ่งจากการทบทวนกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะประยุกต์จากแนวคิดของ เอมอส เรปโพร์ต (Amos Rappoport) เป็นหลักโดยจากแนวความคิดที่ว่า ลักษณะของชุมชน อาทิเช่น สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระบบศาสนา

และความเชื่อ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แสดงพฤติกรรมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนบนพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนนอกจากจะสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ที่สอดคล้องกับ ความสัมพันธ์ อันอาจจะซ่อนอยู่ในการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนได้อีกด้วย

จากการอภิปรายชุมชนริมน้ำบ้านบางเมืองไทย เชิงเน้นที่ตัวชุมชนเป็นหลัก และ มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” หรือชาวบ้านในพื้นที่ ที่เน้นการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โครงสร้างของประชากร เศรษฐกิจ และสังคม “กิจกรรม” โดยเฉพาะกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และพื้นที่ในชุมชน ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงระบบกิจกรรม ในส่วน

ของ “พื้นที่” จะเป็นการศึกษาทางด้านสภาพแวดล้อม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน โดยการศึกษาความสัมพันธ์ต่างๆ ของชุมชนจะมีการพิจารณาปัจจัยต่างๆ เช่น ทางด้าน พัฒนาการของชุมชน เวลา และค่านิยมของคนในชุมชนเป็นต้น

3.2 ขั้นตอนการศึกษา

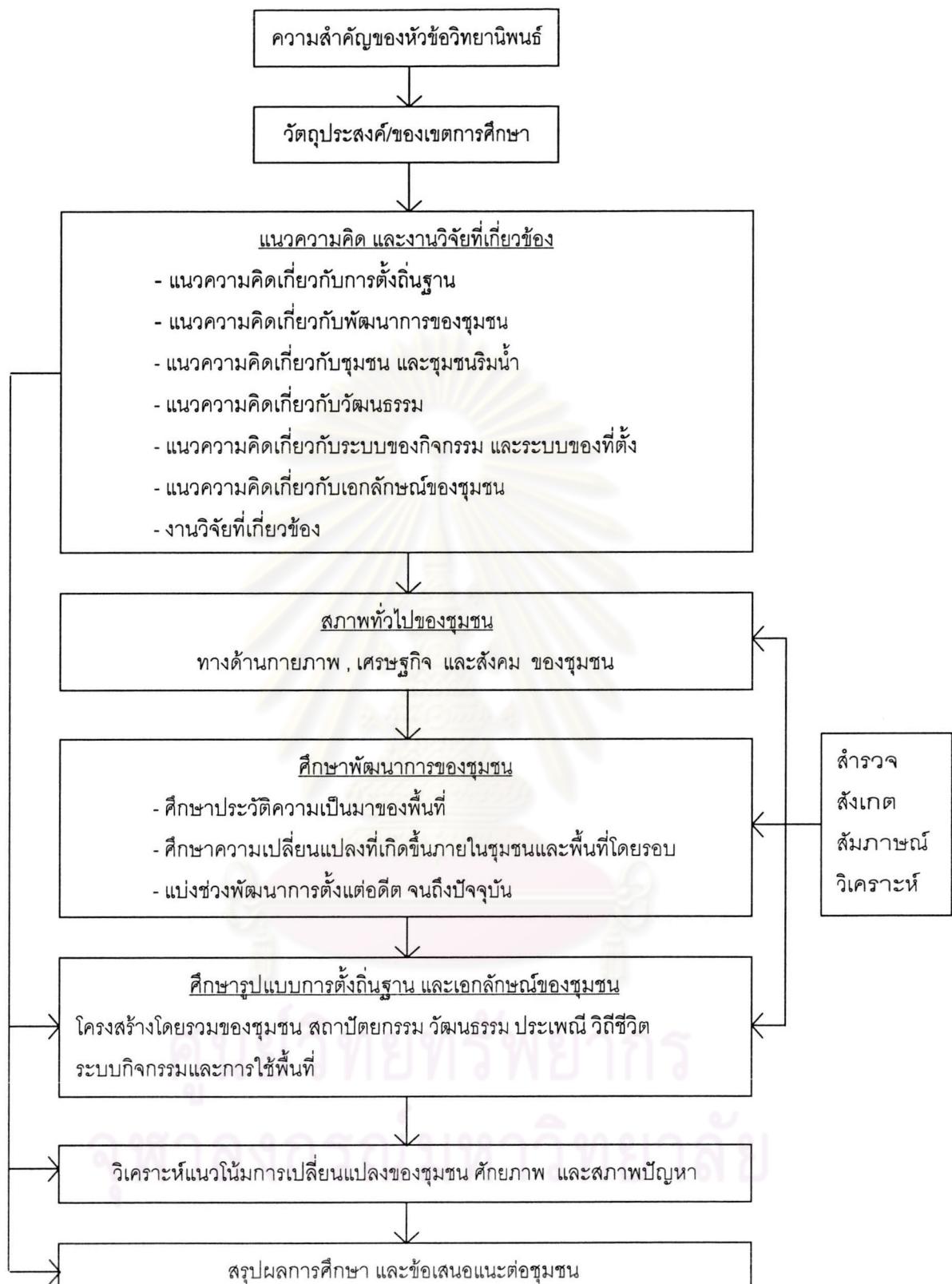
1) รวบรวมและศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และชุมชนจากเอกสารทางวิชาการ ภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงเวลา เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง และรวมข้อมูลมานำเสนอในรูปแบบของแผนที่ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงกายภาพ

2) ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีในการอนุรักษ์เมือง และชุมชนทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นที่ชุมชนริมน้ำ และแนวคิดในการรับรู้สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกลุ่มหรือประเภทของชุมชนริมน้ำ รวมถึงกฎหมายข้อบังคับที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์และเบรียบเที่ยบแนวทางการอนุรักษ์เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมใน การศึกษาภายนอกพื้นที่

3) ศึกษาสภาพในปัจจุบันของคลองและชุมชนริมน้ำ โดยการวิเคราะห์บทบาท ความสัมพันธ์ของแม่น้ำ คุณลักษณะชุมชนในการรักษาสภาพแวดล้อม การคงอยู่ของเอกลักษณ์ชุมชนริมน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล เปื้องตัวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ การสำรวจพื้นที่ทางภาคสนาม และการ สังภาษณ์ในเชิงลึก

4) วิเคราะห์บทบาทความสำคัญของพื้นที่ในด้านต่างๆ และบทบาทหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่น้ำ ลำคลอง และชุมชนริมคลองทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ลักษณะอาคารบ้านเรือน ที่ตั้งสถานที่สำคัญ ของชุมชน รูปแบบการพัฒนาจากการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่เพื่อค้นหาคุณค่าและเอกลักษณ์ ที่สืบทอดมาตามยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5) เสนอแนะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสม และแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนริมน้ำที่เหมาะสม เพื่อคงคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

แผนภูมิที่ 3.2 แสดงขั้นตอนการศึกษา

3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล

3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

- การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)
- การสังเกตการณ์ (Observation)
- การสัมภาษณ์ (Interview)

3.3.1.1 การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน โดยจัดทำการรวบรวมข้อมูลบนแผนที่ดิจิตอล (GIS) ที่สร้างขึ้นจากภาพถ่ายทางอากาศปีล่าสุด คือปี พ.ศ.2541 และการสำรวจสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันประกอบกันโดยจะทำการสังเกตในลักษณะกว้างโดยมีหัวข้อดังนี้

- ขอบเขตของชุมชน และเขตการปกครอง
- การเข้าถึง การสัญจร ทางเท้า
- สาธารณูปโภค สาธารณูปการ
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร
- รูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม

3.3.1.2 การสังเกตการณ์ (Observation)

รูปแบบส่วนใหญ่จะเป็นการสังเกตการณ์ทางด้านกิจกรรมภายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน โดยสิ่งที่จะทำการสังเกตมีหัวข้อดังนี้

- ประเภทของกิจกรรม และจำนวนของกิจกรรม
- รายละเอียดของกิจกรรมภายในชุมชน และในแต่ละพื้นที่อยู่
- เวลาในการดำเนินกิจกรรม และวงจรของกิจกรรมภายในชุมชน

3.3.1.3 การสัมภาษณ์ (Interview)

แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key in formants) แบบเจาะลึก
- การสัมภาษณ์โดยทัวไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants)

เป็นการสัมภาษณ์ใน 2 หัวข้อหลัก คือ พัฒนาการของชุมชนและสภาพทั่วไปของพื้นที่ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ คือ

พัฒนาการของชุมชนและสภาพทั่วไปของพื้นที่ ผู้ที่เป็นเป้าหมายในการสัมภาษณ์ คือ ผู้สูงอายุที่ทราบเรื่องราวในอดีตของพื้นที่ โดยเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาเท่านั้น อีกส่วนหนึ่งคือผู้ที่มีบทบาทในพื้นที่ เช่น

- เจ้าอาวาสและพระผู้ใหญ่จากวัดในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง
- คณะกรรมการวัดอ่อน
- อดีตผู้ใหญ่บ้าน
- ครู และ เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบลบางใหญ่

ฯลฯ

โดยประเด็นในการสัมภาษณ์คือ

(1) ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของชุมชน ในด้านภาษาพศรเชษฐกิจ และสังคม

(2) ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของกิจกรรมประจำปี และกิจกรรมในชีวิตประจำวันตั้งแต่อีตจนถึงปัจจุบัน

2) การสัมภาษณ์โดยทั่วไป

เป็นการสัมภาษณ์โดยทั่วไปไม่เจาะลึก ประเด็นในการสัมภาษณ์จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก โดยจะทำการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มวัย และกลุ่มอาชีพ

กลุ่มวัย แบ่งเป็น	- กลุ่มเด็ก และวัยรุ่น อายุประมาณ 8 – 21 ปี
	- กลุ่มผู้ใหญ่ อายุประมาณ 21 – 50 ปี
	- กลุ่มผู้สูงอายุ อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป

กลุ่มอาชีพ แบ่งเป็น

- กลุ่มนักเรียนนักศึกษา
- กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร
- กลุ่มข้าราชการ พนักงานบริษัท
- กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า

ตาราง 3.2 แสดงการสัมภาษณ์

ประเภทการสัมภาษณ์	บทบาท & อิทธิพล	กลุ่มวัย	ประเด็นการสัมภาษณ์
1) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key in formants)	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าของและผู้ใหญ่จากวัดในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง - คณะกรรมการวัด - บุคคลใหญ่ปานกลาง - ครูและเจ้าหน้าที่ อ.บ.ต. บางใหญ่ฯ 	กลุ่มผู้สูงอายุ (51 ปีขึ้นไป)	<ol style="list-style-type: none"> ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของชุมชนในด้านการเกษตร เศรษฐกิจ และสังคม ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของภัยธรรมปะล้ำ ผลกระทบในชุมชน
2) การสัมภาษณ์โดยทั่วไป	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มนักเรียนนักศึกษา 	กลุ่มเด็ก และวัยรุ่น (8 – 21 ปี)	<ol style="list-style-type: none"> กิจกรรมประจำวันและกิจกรรมที่ต่างๆ ทั้งภายในบ้าน และภายนอกชุมชน ความคิดในการประมงกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่

โดยกลุ่มชาวบ้านในข้างต้น คือกลุ่มชาวบ้านหลักฯ ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนริมน้ำ บ้านบางแม่น้ำย โดยประเด็นในการสัมภาษณ์คือ

- 1) กิจกรรมประจำวันและการใช้พื้นที่ต่างๆ ทั้งภายในบ้าน และบริเวณชุมชน
- 2) ความถี่ในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ
- 3) ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่

3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

ข้อมูลทุติยภูมิ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.3.2.1 ข้อมูลทางสถิติ : ได้จากเอกสาร จากหน่วยงานต่างๆ เช่น

- กรมโยธาธิการและผังเมือง
- องค์กรบริหารส่วนตำบลบางใหญ่
- ที่ว่าการอำเภอปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- สำนักงานที่ดินอำเภอปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- หอสมุดแห่งชาติ
- ห้องสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆ

3.3.2.2 แผนที่ แผนผัง และภาพถ่ายทางอากาศ : ได้แก่

- ผังระหว่างที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี มาตราส่วน 1 : 4,000
- แผนที่ทางภูมิศาสตร์ปี พ.ศ.2460 มาตราส่วน 1 : 40,000
- แผนที่ทางภูมิศาสตร์ปี พ.ศ.2531 มาตราส่วน 1 : 50,000
- ภาพถ่ายทางอากาศอำเภอปلام้า ปี 2500 , 2510 , 2518 , 2536 และ 2541 มาตราส่วน 1 : 3,000
- แผนที่ทางหลวง มาตราส่วน 1 : 400,000

3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การประมวลผล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นำมาเรียบเรียง และจัดระเบียบ แบ่งประเภทข้อมูล โดยนำเสนอแบบพร้อมนา ในการทำแผนที่ จัดทำโดยใช้โปรแกรม Arc View GIS 3.2 จากนั้นใส่ข้อมูลที่จัด

แบ่งเป็นประเภท หรือช่วงชั้น ลงในแผนที่ดิจิตอล ข้อมูลที่เป็นการคำนวณเบื้องต้น เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย จัดทำโดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูป Excel

3.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทุกภูมิ เมื่อรวมข้อมูลแล้วทำการแสดงข้อมูลในรูปตาราง และบรรยายในเชิงพรรณนา โดยแสดงเหตุผลประกอบ

ข้อมูลปฐมภูมิ เมื่อทำการรวมรวมข้อมูลแล้วแล้ว เศรษฐกิจ ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

1) พัฒนาการของชุมชน นำข้อมูลปฐมภูมิ และทุกภูมิจัดเรียงในกรอบการศึกษา โดยแบ่งเป็น ลักษณะทางภาษาพื้นเมือง เช่น ศรีษะกิจ การขยายตัวของชุมชน โครงสร้างของชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ จากนั้นอภิปรายโดยใช้การเปรียบเทียบในรูปแบบของตาราง และแผนที่

2) รูปแบบ และเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน เป็นการเรียบเรียงโดยอาศัยรูปแบบเดียวกับพัฒนาการของชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับภาพรวมของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์โดยแยกเป็นโครงสร้างของชุมชนทางด้านภาษาพื้นเมือง เช่น ศรีษะกิจและสังคม

- ระดับพื้นที่อยู่ของชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์โดยแบ่งพื้นที่ชุมชนโดยใช้กลุ่มย่านทางสังคมเป็นกรอบหลักในการแบ่ง และวิเคราะห์ทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ รวมถึงการศึกษา แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพ และปัญหาของพื้นที่ โดยสรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของแผนที่ ตาราง และการบรรยายประกอบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย